

شمع همیشه فروزان

چندین سال است بهانه مقدس شهادت معلمی بزرگ و فرزانه، استاد شهید مطهری رحمه الله دست‌مایه قدردانی و تجلیل از معلم شده است...

معلم، معمار قلب هاست

چندین سال است بهانه مقدس شهادت معلمی بزرگ و فرزانه، استاد شهید مطهری رحمه الله دست‌مایه قدردانی و تجلیل از معلم شده است؛ معلمی که انسان‌ساز و فرداپرداز است و تکریم و تعظیم او، تکریم و تعظیم علم است. معلم، معمار قلب هاست و بذر نور در دل‌ها می‌افشاند. قدردانی و تجلیل از معلم، قدردانی از باغبانی است که هر صبح، سیدی از صمیمیت با خود به کلاس می‌آورد و با انگشتان مهربان خویش، بر شاخه قلب‌ها فردا را پیوند می‌زند. معلم را توقع نام و نان نیست. این گمنام، هر روز از تنور داغ جانش، هزاران نان بر سفره گرسنه دل‌ها می‌بخشد و از علقمه قلبش، هزاران مشک به خیمه‌های عطش می‌رساند. تجلیل معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین، و سلامت امانت‌هایی را که به دستش سپرده‌اند، تضمین می‌کند.

اهمیت علم

آموختن، تنها مورد تأکید مکتب والای اسلام نیست؛ بلکه بسیاری از فرزندان غیر مسلمان هم چون سقراط، افلاطون، نیوتن و... نیز بر اهمیت آن صحه گذاشته‌اند. از دیدگاه اسلام، انسان آگاه با انسان ناآگاه مساوی نیستند. کسی که بدون آگاهی گام در راهی می‌گذارد و عملی را انجام می‌دهد، به بیراهه رفته است و هر چه در این بیراهه پیش رود، از مقصد خویش بیشتر فاصله می‌گیرد. شاید به همین دلیل است که حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «هیچ گنجی سودمندتر از علم نیست؛ در فراگیری آن بکوشید که فراگرفتنش نیکوست». و رسول خدا صلی الله علیه و آله فراگرفتن علم را بر هر مسلمان واجب می‌داند و تأکید می‌کند که ارجمندترین مردم، دانشمندان آنان و کم‌ارج‌ترین، کم‌دانش‌ترینشان است.

اهمیت تعلیم و تربیت و آثار آن

داشتن علم، به تنهایی ارزش نیست. هستند کسانی که دانش فراوان دارند، ولی مانند ظرفی پر از عسل اند که هیچ منفذی برای استفاده از عسل‌ها در آن‌ها نیست. علم دانشمند زمانی اهمیت دارد که آن را به دیگران منتقل کند و البته زکات دانش، آموختن آن به بندگان خداست. عنایت خداوند متعال به معلم پاک نهاد و ایجاد توفیقات بسیار زیاد برای او در صحنه‌های گوناگون زندگی خانوادگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... و نزدیکی به امامان معصوم علیهم السلام یکی از آثار تعلیم است. به اعتراف بسیاری از معلمان، یاد دادن به دیگران، بهترین عامل برای جای‌گزین شدن مطالب علمی در ذهن است؛ زیرا معلم در مقام تعلیم، راهبر و راهنمای علمی افراد زیادی است و این موقعیت حساس، سبب تلاش او در حل مشکلات علمی می‌شود که نتیجه‌اش، بالا رفتن سطح علمی وی نیز خواهد بود. دانش شخصی که بیاموزد ولی تربیت نشود، مانند اسلحه‌ای است که با آن جان انسان‌ها را به خطر می‌اندازد. در قرآن کریم که از تعلیم و تربیت به عنوان هدف پیامبران ذکر شده، در سه مورد تربیت بر تعلیم مقدم گردیده و تنها در یک آیه تعلیم بر تربیت مقدم شده است.

ارزش و مقام معلم

سخنی زیبا از امام صادق علیه السلام ارزش و مقام معلم خوب را روشن می‌سازد. حضرت می‌فرماید: «تمامی جنبندگان روی زمین و ماهی‌های دریا و هر کوچک و بزرگ در زمین و آسمان خدا، برای آموزگار خوب طلب آمرزش می‌کنند». معلم، شاگردانش، این امانت‌های الهی را از آلودگی‌ها و تباهی‌ها حفظ کرده و سعی می‌کند با تعلیمات خود و تربیت آنان، زمینه رشد و کمالشان را فراهم آورد. انتظار جامعه از افراد به اندازه ارزش و مقام آنان است و بنابراین، معلمی که این چنین مقامی دارد، هیچ گاه مرتکب اعمال ناشایست نمی‌شود.

تأثیر معلم بر شاگرد

شاگردان به خاطر نفوذ روحی و معنوی معلم، تأثیرات شگرفی از او می‌گیرند که گاهی سرنوشت ملتی را تغییر می‌دهند. بیشتر انسان‌های موفق، کامیابی خود را مدیون معلمان خود می‌دانند و نیز افرادی

هستند که سرخوردگی و شکست؛zwj&های زندگی؛zwj&شان، ناشی از برخورد بد معلمان است. استاد شهید مطهری رحمه؛zwj&الله درمورد تأثیر معلم خود حاج آقا میرزا علی شیرازی می؛zwj&گوید:؛zwj&او بزرگ مردی بود. مرا برای اولین بار با نهج؛zwj&البلاغه آشنا کرد و درک محضر او را همواره یکی از ذخایر گران بهای زندگی خود می؛zwj&شمارم که حاضر نیستم آن را با هیچ چیز معاوضه کنم و شب و روزی نیست که خاطره؛zwj&اش در نظرم مجسم نشود و یادى از او نکنم و نامى نبرم؛zwj&.

سوز و گداز معلم

نخستین و اساسی؛zwj&ترین نشانه معلم نمونه، برخورداری او از سوز و گداز؛zwj&انسان؛zwj&سازی؛zwj& است. تنها عده معدودی از انسان؛zwj&ها هستند که همه وجودشان سرشار از سوز و گداز سازندگی است. این افراد عاشق تربیت هستند. قوی؛zwj&ترین انگیزه در آنها، سوز و شوق انسان؛zwj&سازی است. این افراد، از هدایت فردی به شادی و خرسندی دست می؛zwj&یابند. سوز و گداز، اساسی؛zwj&ترین و ضروری؛zwj&ترین ویژگی معلم نمونه است. چنین معلمی به مدرسه و کلاس عشق می؛zwj&ورزد؛zwj& زیرا او در چنین محیطی بهتر و کامل؛zwj&تر می؛zwj&تواند به هدف انسان سازی خود برسد. یکی از ویژگی؛zwj&های یگانه معلم نمونه انسان، پیامبر اکرم صلی؛zwj&الله؛zwj&علیه؛zwj&و؛zwj&آله، سوز و عشق به هدایت و ارشاد انسان؛zwj&ها بود.

هنرمندی معلم

معلم بودن، تنها در انحصار معلومات نیست، بلکه افزون بر معلومات و تخصص، هر معلم باید با هنر معلمی آشنا باشد؛ یعنی بداند چگونه از معلومات خود بهره بگیرد و به عبارت دیگر، با چه زبانی با شاگردان سخن بگوید، چه شیوه هایی را در ارتباط با شاگردان در نظر بگیرد و چگونه با شاگردان ارتباط برقرار سازد. معلم نمونه با بهره؛zwj&گیری از فنون روان؛zwj&شناسی، با قدرت و مهارت، امواج متلاطم کلاس را آرام کرده، تسلط و توانایی اداره کلاس را عملاً عرضه می؛zwj&دارد. این روان؛zwj&شناسی معلم برای اداره هر کلاس، شیوه خاصی را در نظر می؛zwj&گیرد؛zwj& چنان که در خصوص تک تک شاگردان نیز رفتار خاصی را انتخاب می؛zwj&کند. به رعایت همه این اصول،؛zwj&هنر معلمی؛zwj& می؛zwj&گویند.

اخلاق معلم

انسان؛zwj&ها به طور فطری عاشق کمال هستند و بی؛zwj&اختیار در برابر کمال به خضوع درآمده، جذب آن می؛zwj&گردد. وقتی شاگردی جذب کمالی از کمالات معلم شود، به سوی آن کمال و صاحب کمال کشیده خواهد شد. تغییرات اخلاقی، با گفتار و پند و اندرز صورت نمی؛zwj&پذیرد، بلکه کردار و رفتار انسان؛zwj&هاست که موجب دگرگونی در دیگران می؛zwj&گردد.

امام صادق علیه؛zwj&السلام در سخنی ارزشمند می؛zwj&فرماید:؛zwj&مردم را با اعمال و رفتار خود به خوبی؛zwj&ها دعوت نمایید و توجه داشته باشید که دعوت زبانی، فاقد ارزش و بها است؛zwj&. هر معلمی؛zwj&مربی؛zwj& است و بر این اساس، اخلاق و خوی معلم انسان را می؛zwj&سازد و درس و بحث علمی، بهانه؛zwj&ای بیش نیست.

فروتنی معلم

سزاوار است که معلم خوش خلق و فروتن باشد و با رفق و مدارا با شاگردان ارتباط برقرار سازد. از امام صادق علیه؛zwj&السلام نقل شده که امیرمؤمنان علیه؛zwj&السلام فرمود:؛zwj&دانشمندان واقعی سه ویژگی دارند: دانش و بینش، حلم و بردباری، سکوت و آرامش و وقار؛zwj&. کسانی که عقل و خرد بیشتری دارند، قدرت کنترل نفس آنان در مقایسه با دیگران زیاده است. وقتی بین دو انسان رابطه عاطفی و صمیمی نباشد، خود به خود جدایی بینشان به وجود خواهد آمد؛ زیرا نزدیکی و صمیمیت، بسیاری از توهمات و پیش داوری؛zwj&ها را از بین می؛zwj&برد. معلم متواضع با فروتنی خود، راه ارتباطی را به روی شاگرد می؛zwj&گشاید و شاگرد از این فرصت استفاده کرده، بسیاری از دشواری؛zwj&های فکری و روحی خود را حل خواهد کرد. رسول خدا صلی؛zwj&الله؛zwj&علیه؛zwj&و؛zwj&آله در این زمینه می؛zwj&فرماید:؛zwj&به شاگردانی که درس می؛zwj&دهید و با آنان که از آن؛zwj&ها درس می؛zwj&آموزید، با نرمی و ملائمت رفتار کنید؛zwj&.

ویژگی؛zwj&های معلم موفق

1- ایمان و توکل به خدا

انسان برای پرواز به سوی کمال، به دو بال علم و ایمان نیاز دارد و معلم که جاده کمال را به شاگردانش می؛zwj&نمایاند، بیش از دیگران نیازمند این دو گوهر است، معلمی که به خدا ایمان ندارد، تنها آگاهی؛zwj&های

خود را به شاگردانش منتقل می‌کند و شاگردان از آن دانش‌ها در امور دنیایی خود استفاده می‌کنند، ولی اثری در کمال انسانی آن‌ها نخواهد داشت. دانشمندان حقیقی، خداپرست و با ایمان بوده‌اند. بعضی از این دانشمندان، مشکلات علمی خود را با استمداد از خدای بزرگ و راز و نیاز به درگاهش حل می‌کردند.

امام جواد علیه‌السلام در این زمینه می‌فرماید: «ما وسیله و ابزاری بیش نیستیم و معلم واقعی خداست؛ پس باید در کارمان به او توکل کنیم».

2- اخلاص

معلم در خدمت مقدس خود، لازم است اندیشه‌اش را از هر چه غیر خداست پاک کند. معلمی که به خاطر پول، مقام، شهرت و... می‌آموزد، پاداش او همین‌ها خواهد بود و این امور در مقابل خشنودی خداوند متعال و پاداش بزرگ او بی‌ارزش است. عمل مخلصانه و قیام خدایی، موعظه رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در قرآن کریم است که می‌فرماید: «ای رسول ما! (به امت) بگو که من به یک سخن شما را پند می‌دهم (و آن سخن این است) که برای خدا قیام کنید».

3- هدایتگری و مدیریت

هدف از بعثت رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله هدایت مردم به سوی خدا بوده است؛ چنان که خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «ای رسول ما! تو را فرستادیم تا به اذن خدا مردم را به سوی او دعوت کنی». معلم نیز به پیروی از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله شاگردانش را به سوی هدایت و نور دعوت، و آنان را از تاریکی‌های گمراهی و جهل، به روشنایی علم و تقوا هدایت می‌کند. همین‌چنین معلم موفق کسی است که در کنار هدایت شاگردان، توانایی اداره کلاس را نیز داشته باشد. عواملی هم چون شوخی زیاد، مجال و میدان دادن بیش از حد به شاگردان، گفتگوی یک جانبه معلم و بی‌روح بودن کلاس و... به مدیریت او صدمه می‌زند. با پرسش از دانش‌آموزان و ایجاد تنوع گفتاری و رفتاری برای رفع خستگی شاگردان و آمادگی روحی و جسمی آنان به صورت‌های مختلف، می‌توان کلاس را به خوبی مدیریت و اداره کرد.

4- استقامت و پشتکار

معلم موفق در راه تعلیم شاگردان و از بین بردن جهل آنان، ثابت قدم و استوار می‌باشد. ممکن است او بارها و بارها مطلبی را به شاگردان خود، به ویژه کودکان کم سن و سال بگوید، ولی آنان نیاموزند. در این راه باید صبر کرد و دانست که نتیجه صبر، موفقیت است. دل‌های شاگردان کند ذهن، از سنگ سخت‌تر نیست و همان گونه که قطرات آب با گذشت زمان دل سنگ را می‌شکافد، تکرار و یادآوری مطالب توسط معلم نیز دل‌های سخت را خواهد شکافت.

5- داشتن بیان و قلم خوب

ابزار اصلی کار معلم، گفتار و سخن اوست و نیکوست از گفتاری گیرا و پرجاذبه برخوردار باشد. تحولات بزرگ جهان توسط کسانی صورت گرفته که دارای بیانی قوی بوده‌اند. خطبه‌ای کوتاه و شورانگیز از امام علی علیه‌السلام در جنگ صفین، روحی تازه در کالبد بی‌جان لشکر دمید و توانستند دشمن را تار و مار کرده و شریعه فرات را از سپاهیان معاویه باز پس گیرند. خطبه‌های پرشور امام سجاد علیه‌السلام و حضرت زینب علیها‌السلام در مرکز قدرت معاویه و یزید، آن‌چنان تکان دهنده و شورآفرین بود که تبلیغات چندین ساله آل‌ابوسفیان را نقش بر آب ساخت. اهمیت شیوه سخن گفتن برای معلم، کمتر از توان علمی او نیست. داشتن شیوه نگارشی خوب نیز برای معلم لازم است و از نظر درجه اهمیت، در درجه بعد از سخن گفتن قرار دارد؛ زیرا تهیه جزوه، طرح سؤال برای امتحان و... به روش نوشتاری خوب نیاز دارد.

وظایف معلم

1- ایجاد روحیه تفکر و تعقل

رکن اساسی در تعلیم و تعلم، فکر کردن است که در دین مبین اسلام، اهمیت فراوانی دارد. امام علی علیه‌السلام می‌فرماید: «هیچ دانشی هم چون اندیشیدن نیست»؛ این‌رو، معلم می‌تواند روحیه تفکر را در شاگردان خود ایجاد کرده و از تکلیف و درس زیاد که فرصتی برای تفکر به آنان نمی‌دهد، بکاهد.

2- بالابردن توان علمی خویش

توقف در یک حد از دانش و آگاهی، نقص بزرگی برای معلم است. لازم است معلم همراه با زمان و پیشرفت علوم بر دانش خود بیفزاید. استفاده از تجارب دیگران در زمینه تدریس برای معلم مفید است و بر معلومات او می‌افزاید. نیوتن، کاشف جاذبه زمین می‌گوید: ««علت ترقی من در کارها این بود که روی شانه غول‌های علم ایستادم و جهان را بهتر نگریستم»». هم‌چنین لازم است یک معلم موفق، از فراگیری مهارت‌های آموزشی نوین، غفلت نرزد.

3- وفای به عهد و عمل به گفته‌ها

شاگردان در مورد وعده‌های معلم، حساس‌اند و قول‌های او را هرگز از یاد نمی‌برند. بنابراین، نوشتن وعده‌ها و تصمیم‌های روزانه در دفتر کوچکی و عمل کردن به آن‌ها، نشان از دقت معلم و راهی برای جلب اعتماد شاگردان دارد. معلمی که خود به گفته‌ها و نکات اخلاقی که بیان می‌کند عمل ننماید، سخنانش تأثیری نخواهد داشت و دانش وی بی‌ارزش خواهد بود. عالم بی‌عمل به «درخت بی‌ثمر» یا «ابر بی‌باران» می‌ماند. عیسی بن مریم علیه‌السلام فرمود: «بدبخت‌ترین مردم کسی است که او را دانشمند بشناسند، ولی عملی در او دیده نشود». راهنمایی‌های معلم در زمینه‌های مختلف در صورتی اثربخش است که خود در عمل به آن گفته‌ها از شاگردان پیشی گرفته باشد. باید از امام علی علیه‌السلام درس بگیریم که فرمود: «ای مردم! به خدا قسم شما را به هیچ اطاعتی ترغیب نمی‌کنم، مگر آن که خود در عمل به آن پیشی گرفته باشم».

4- آگاهی دادن و ایجاد انگیزه درسی

معلم سخت کوش، افزون به تدریس ماده درسی، دانش‌پژوهان را با اوضاع و احوال جهان امروز آشنا می‌کند تا نگرششان به جهان وسعت یابد. انسانی که محدوده فکری اش از چهار دیواری روستا یا شهرش آن طرف‌تر نمی‌رود، نمی‌تواند انسان ارزشمندی شود. خدمت به مردم، کشور و دین دیدی وسیع می‌خواهد. یک عامل مؤثر در بی‌ رغبت بودن بعضی از شاگردان به ماده درس، انگیزه و هدف نداشتن است که معلم می‌تواند با معرفی موضوع درس و شناساندن جایگاه آن در بین علوم دیگر، این انگیزه و هدف را به وجود آورد. اگر شاگردان هدف از یادگیری درس مورد نظر و فایده آن را بشناسند، با رغبت بیشتری آن را دنبال می‌کنند.

نویسنده : زهرا رضاییان

منبع: سایت حوزه